

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 21, Sayı/Issue: 40, Yıl/Year: 2019 (Aralık/December)

**Mustafa Köylü (ed.). *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları.*
İstanbul: DEM Yayınları, 2018, 517 s.**

Değerlendiren/Reviewed by

Emre Altıntaş

Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü – Ph.D.
Candidate, Marmara University, Institute of Social Sciences.

edepyahu85@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5911-9378>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap Dergerlendirmesi/Book Review

Geliş Tarihi/Date Received: 30/04/2019

Kabul Tarihi/Date Accepted: 04/07/2019

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2019

DOI: <https://doi.org/10.17335/sakaifd.559495>

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Copyright © Published by Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sakarya University Faculty of Theology, Sakarya/Turkey.

Mustafa Köylü (ed.), *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*. İstanbul: DEM Yayınları, 2018, 517 s.

Türkiye’de 1970’li yıllarda, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Beyza Bilgin’in öncü çalışmalarıyla adı anılmaya başlanan ve 1980 sonrasında hızlı bir gelişim dönemi geçiren din eğitimi anabilim dalı; ilk dönemde daha ziyade din eğitiminin ve din eğitimi biliminin tanımı, meşruiyeti ve tarihteki durumuyla ilgili eserler üretmiştir. 2000’li yıllardan itibaren ise din eğitiminin farklı alanlarına yönelerek, bu alanlara dair nitelikli çalışmalar yayımlamaya başlamıştır. Bu çalışmaların bir kısmı, din eğitimine giriş mahiyetinde derleme kitaplarda bir araya getirilmiştir. Ancak 2010 sonrası dönemde oluşan din eğitimi birikimi, önemli bir külliyat oluştursa da derleme bir kitap halinde yayımlanmamıştır. İşte üzerinde bazı değerlendirmeler yapacağımız, din eğitimi ve din psikolojisi bilim dallarında doktora yapmış Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Bilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Mustafa Köylü editörlüğünde hazırlanan bu eser; söz konusu birikimi alanında uzman kişilere yazdırılan bölümler eşliğinde bir araya getirerek din eğitimi bilimine dair önemli bir kaynak oluşturmuştur.

Eser, toplam 13 bölümden oluşmaktadır. Din eğitiminin meşruiyeti meselesinin tartışılmasıyla başlayan eserde daha sonra örgün ve yaygın din eğitiminin problemlerine dair bölümlere yer verilmekte, son bölümde ise din eğitiminin nasıl bir geleceğe doğru ilerleyebileceğine dair bir değerlendirme yapılmaktadır. Eserin tüm bölümlerin ana omurgasını ortaya koyan bir giriş bölümüne sahip olmaması, önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Kuşkusuz son yıllardaki gelişmeler, eser kapsamında din eğitiminin başka problemlerine değinilebileceğini düşündürmekteyse de kitabın kapsam ve sınırlıkları bu haliyle genel anlamda yeterli görünmektedir. Eserin her bölümü için ortak bir kaynakça anlayışının oluşturulmaması, bu durumun kimi bölümlerin kaynakçasının kendi içinde bile vuku bulması ciddi bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Kitabın bölümlerinin kaynakçaları, tartıştıkları meseleyi geniş biçimde ele alabilecek kaynakça zenginliğiyle değer kazanmaktadır.

Birinci bölüm, Mustafa Köylü tarafından kaleme alınmıştır ve Türkiye’de din eğitiminin meşruiyetini incelemektedir (s. 15-47). Bu, Türkiye’deki din eğitimi incelerken ele alınması gereken önemli bir başlangıç konusudur. Zira ülkemiz din eğitimi tecrübesi hala zaman zaman bu meseleyi tartışmaktan kendine özgü gündemine odaklanamamaktadır. Bölümde din eğitiminin meşruiyeti sorunu; Kemalizm ve laiklik uygulamaları ekseninde ele alınmıştır. Burada cevabı aranan temel soru, Türkiye’de devletin dine yaklaşımının niçin dindar kesim ve dini alan üzerinde sürekli Demokles’in kılıcı gibi sallandığı meselesidir. Kemalizm’in köklerini bilimcilik, Batılılaşma ve Türk milliyetçiliği biçiminde özetleyen yazar; bu düşüncenin uygulamadaki aygıtları olarak ordu, yargı ve sendikaları göstermektedir (s. 17-24). Yazara göre bu

aygıtların katı bir laiklik anlayışı çerçevesinde kurduğu sistem, Cumhuriyetin kuruluşundan 2010'lu yıllara kadar etkisi hissedilen sıkı bir din karşıtı söylemle bütün dini alana olduğu gibi din eğitimine de baskıcı müdahalelerde bulunmuştur. Neticede din eğitimi sahası yaklaşık 90 yılını kendi meşruiyeti meselesine harcayarak ciddi bir zaman ve dolayısıyla seviye kaybına uğramıştır. Bize göre esasen Türkiye'de hala, din eğitimine dair tüm konularda ciddi bir meşruiyet krizi hâkimdir ancak bu kriz şimdilik üzeri örtülen; yakın gelecekte tekrar nüksedecek ciddi bir rahatsızlığı ifade etmektedir.

İkinci bölüm, Emine Keskiner tarafından kaleme alınmıştır ve okullardaki din kültürü ve ahlak bilgisi dersine ve kısmen seçmeli din derslerine dair meselelere odaklanmaktadır (s. 49-82). Bu bölümde okuldaki din derslerinin geçmişte laiklik ekseninde tartışılırken son dönemde insan hakları, çoğulculuk ve çok kültürlülük bağlamında tartışıldığı vurgulanmaktadır (s. 49). Ayrıca 2000 öncesi din öğretimine hâkim olan ilmihal merkezli yaklaşıma yapılan eleştirilerin, zorunlu din dersi kapsamında normal kabul edilip seçmeli din dersleri bağlamında tartışmaya açık olduğunun ifade edilmesi önemli bir nüansa dikkat çekmektedir. Yine 2000 yılı programının 28 Şubatçıların işbaşında olduğu döneme denk gelmesinin manidarlığı, 2018 programında yapılandırmacı yaklaşım yerine bu yaklaşımı destekleme anlayışının yer almasının dikkat çekici durumu, 2018 programında diğer dinlerin öğretiminde “dinlerin ortak yönleri” biçimindeki bir içerik yerine her inancın ayrı ünitelerde anlatılmasının isabetli olması, 30 yıl mücadelesi verilen seçmeli din dersleri için elimizde ciddi bir programın bile olmadığı gerçeği gibi hususlar bu bölüme derinlik katan diğer nüans noktalarıdır. Bölümün en önemli özelliği, okulda din dersinin genel mantığı çerçevesinde son yıllarda baş döndürücü şekilde gündemimize boca edilen ithal düşüncelere cesur ve samimi bir eleştirelilik çerçevesinde yaklaşabilmesidir. Bize göre günümüz din eğitimi çalışmalarında, bu ithal düşünceleri herhangi bir sorgulamaya tabi tutmadan kutsal bir metin gibi algılama fikri oldukça yaygındır ve bu bölümde yapılan sorgulama, eksikliği hissedilen önemli bir bakış açısının ürünüdür.

Üçüncü bölüm, Fatih Kaya tarafından kaleme alınmıştır ve din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde Aleviliğin öğretimi sorununu ele almaktadır (s. 83-130). Bölüme şekil açısından bakıldığında Aleviliğin öğretim programlarındaki yerinin oldukça detaylı tablolar eşliğinde sunulması, bu bölümün okunmasını zorlaştıran bir unsurdur. Bölümün içeriğinde son dönem din eğitiminin en netameli konusu olan Alevilik ve din dersi ilişkisi meselesinde öne çıkan problemler olarak; dersin zorunluluğu, derslere karşı duyulan güvensizlik ve gösterilen direnç, ders öğretmenlerine dönük ön yargılar ve ders kapmasında Aleviliğe ayrılan yerin yetersiz olması gösterilmiştir. Bize göre birçok faktörün etkisinde tartışılan bu mesele, ülkemizin gündemini uzun yıllar daha meşgul edecektir. Zira Alevi çevrelerin yeknesak bir özellik göstermeyerek o cemahta çok farklı seslerin çıkması, devletin Alevilik öğretiminde Aleviliği

Alevilerin inandığı biçimde anlatmamayı ısrarla sürdürmesi meseleyi çetre-
filli hale getiren hususlardan sadece bir kaçıdır.

Dördüncü bölüm, Yusuf Acuner tarafından kaleme alınmıştır ve imam hatip okullarındaki din öğretiminin sorunlarına eğilmektedir (s. 131-167). Okulların mevcut sorunları arasında misyon ve vizyon meselesi ve kalite problemi ele alınmaktadır. Okulların misyon ve vizyonu bağlamında yapılan değerlendirme, meselenin nirengi noktasını oluşturmaktadır. Buna göre aslında okullar bir ihtiyaca binaen açılmıştır. Ancak hem laik hem de dindar kesimin okullarla ilgili farklı düşünceleri vardır. Bu durum okulları asli kuruluş mecrasından çıkararak iki kesim arasında yaşanan kavganın tam ortasında bırakmaktadır. Yazara göre konuyla ilgili asıl yapılması gereken ise, okulların mesleki din eğitimindeki ana misyonunu iyi tespit ederek onları ideolojik çarpışma unsuru olmaktan çıkarmaktır. Bölümde ayrıca okulların kalitesi; yüksek kontenjanlar, öğrenci, öğretmen ve öğretim programları çerçevesinde ele alınmaktadır. Bize göre aslında okullarla ilgili yaşanan temel problem onların, Cumhuriyet dönemi boyunca salt bir eğitim kurumu olmanın ötesinde anlamlar atfedilerek tartışılmasıdır. Ne yazık ki, birinci bölümde incelenen din eğitiminin meşruiyeti problemi, en fazla imam hatip okulları ekseninde gündeme gelmektedir. Günümüzde tarihi bir asra yaklaşan bu kurumların hala siyasi düzlemde en hararetli biçimde tartışılması, okullarla ilgili asıl gündeme bir türlü odaklanılamaması sorununu ve kısır döngüsünü beraberinde getirmektedir. Bu ise okullara dair problemlerin çözümünü içinden çıkılmaz bir duruma taşımaktadır.

Beşinci bölüm, Bayramali Nazıroğlu tarafından kaleme alınmıştır ve ilahiyat fakültelerindeki din eğitiminin sorunları eğilmektedir (s. 169-208). Bölümde bu fakültelerin sorunları arasında amaç, isimlendirme, bölümlleşme, idari özerklik ve akademik özgürlük, meşruiyet, kalite, ilahiyatların sorun çözme kapasitesi gibi hususlar sayılmaktadır. Konuya dair genel değerlendirme yapılırken ilahiyat fakültelerinin toplam sayısınının 40-50 arası bir rakama indirilmesi, ilahiyat alanında bilimsel çalışma yapacak olanlara yeterlik düzeyi yüksek şartlar getirilmesi, İLİTAM'ın kapatılması ve ilahiyat derslerinin günlük hayatla bağlantısının kurulması gibi hususların belirtilmesi önemli tespitlerdir. Bize göre esasen 28 Şubat döneminde her açıdan baskı altında olduğu için ciddi bir motivasyon ve seviye kaybına uğrayan ilahiyat fakültelerinin günümüzde hala, o döneme benzer sorunlarla anılmaları üzerinde düşünülmesi gereken çok önemli bir problemdir. Zira yaklaşık 10 yıldır bu fakülteler, tarihinde olmadığı nispette kurum ve kontenjana sahip kılınmış; fiziksel imkânlar ve kadro konularında abad edilmiştir. Ancak bugün ilgili kurumların kalitesinin giderek düşmesi meselenin daha geniş bir perspektiften ele alınmasının zaruretini ortaya koymaktadır. Maalesef genel ve mesleki din eğitimi alanındaki tüm problemler aynı kısır çekişme etrafında

cereyan etmekte; ideolojik bir tartışma alanı haline gelen bu alanlarda asıl meseleyle bir türlü odaklanılamamaktadır.

Altıncı bölüm, Nurullah Altaş tarafından kaleme alınmıştır ve İLİTAM'ın sorunlarına odaklanmaktadır (s. 209-237). İLİTAM'ın açılışının özel şartları bir kenara bırakılırsa, daha sonrasında bazı fakülteler tarafından giderek daha fazla maddi kaygılarla açılmasının ve ona ait programın bilimsel açıdan problemler barındırdığının ifade edilmesi, programın öğrencilere katkı sunmada yetersiz kalması ve seviye açısından yüz yüze eğitimin oldukça gerisinde seyretmesi meseleleri konuya dair önemli tespitlerdir. Bize göre günümüzde, İLİTAM'ın açıldığı dönemin şartlarının ortadan kalkmasından dolayı işlevini yitirdiği bilimsel platformlarda sıkça zikredilen bir gerçektir. Belki de bu alanda yapılması gereken, İLİTAM'ın birkaç fakülteyle sınırlandırılarak giriş ve mezuniyet şartlarının üst düzeye çekilmesi olabilir. Böylece ülkemiz din eğitiminin özgün bir ürünü olan bu program, kaliteli ve işlevsel bir pozisyona bürünebilecektir.

Yedinci bölüm, Halit Ev tarafından kaleme alınmıştır ve ilahiyat alanındaki lisansüstü eğitimin sorunlarına eğilmektedir (s. 239-274). Bölüm kapsamında bu eğitimin sorunları arasında zikredilen; öğrencilerin hazırbulunuşluk ve motivasyonun düşük olması, programların bu eğitim kademesine uygun olmayışı, öğrencilerin ders devamlarını aksatmaları, danışmanlık kurumunun istenen düzeyde çalışmaması, doktora yeterlik sınavlarının muğlak yapısı, tez izleme toplantılarının baştan savma yapılması, öğrencilerin bilimsel araştırma yapma yeterliklerinin düşüklüğü ve etik ihlaller önemli tespitlerdir. Bize göre esasen müellifin konuya dair çizdiği tablo oldukça gerçekçi ve içeridendir. Zira lisansüstü yönetmeliklerinde kurgulanan eğitim, sadece bir boyutuyla başarıya götürmeyi hedeflememekte, bütüncül bir uygulamaya dayanmayı gerektirmektedir. Bu durum ise maalesef ülkemiz insanın tüm alanlardaki iş yapma biçimine benzer biçimde her zaman eksik kalmaktadır.

Sekizinci bölüm, Hasan Dam tarafından kaleme alınmıştır ve camilerdeki din eğitiminin sorunlarına odaklanarak kitabın kapsamı örgün eğitimden yaygın eğitime geçmektedir (s.275-318). Bölümde bu eğitimin sorunları, oldukça derinlemesine incelenmiştir. Bu sorunlar din görevlileri, hutbe ve vazalar, müftülük ve cami cemaati başlıklarıyla ele alınmıştır. Yazara göre günümüzde cami din eğitimi, kendisine sağlanan imkânlar ve Diyanet kurumunun giderek yükselen itibarı çerçevesinde nicelik sorunlarını büyük ölçüde aşmış görünmektedir. Din görevliliği anlamında da oldukça iyi noktalara gelmiştir. Ancak, konunun niteliği gittikçe azalan bir başarı grafiğine sahiptir. Esasen burada gözden kaçırılan bir başka husus, insanın tabiat olarak sürekli daha iyinin peşinde olmasından ileri gelmektedir. Zira günümüzde hem cami sayısı ve görevlisi istihdamı hem de camilerin fiziki imkânlarıyla görevlilerin özlük hakları; 10 yıl öncesine göre oldukça iyi durumdadır. Ancak bu alanda çıtanın sürekli yükselmesi ve din görevliliğinin hata kabul etmez toplumsal

imajı meseleyi kötümser zeminde tartışmaya ön ayak olmaktadır ki bu yanlış bir bakış açısıdır.

Dokuzuncu bölüm, Mehmet Korkmaz tarafından kaleme alınmıştır ve Kuran kurslarındaki din eğitiminin sorunlarını ele almaktadır (s. 319-368). Bu bölümde 4-6 yaş grubu Kuran kursları da dâhil olmak üzere ülkemizdeki tüm Kuran kursları incelenmiştir. Kurslar, kategorilerine göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Yazara göre günümüzde 4-6 yaş grubu kurslarının eğitici ve fiziksel imkân, tüm yıla yayılan kursların öğrenci profili, hafızlık kurslarıyla ilgili motivasyon ve çocuk-ergen psikolojisi kaynaklı meseleler, yaz kurslarıyla ilgili pedagojik olmayan ortam ve öğrenci sayıları önemli problemlerdir. Ancak bize göre bu alanda asıl konuşulması gereken, bir gecede daimi kadroya alınan çok sayıda öğreticinin yeterliği ve yıl boyu süren kursların amacından saparak ciddi bir emek kaybına yol açmasıdır ki bölümde bu konunun üzerinde durulmuştur.

Onuncu bölüm, Ayşe İnan tarafından kaleme alınmıştır ve vaiz ve müftülerin mesleki faaliyetleriyle sorunlarına eğilmektedir (s. 369-411). Bölümde konuyla ilgili etraflıca sunulan problemler, ilk bakışta mesleki kıdemleri nedeniyle daha az sorun yaşayacağı düşünülen bu iki grubun oldukça fazla sorunla mücadele etmekten asıl görevlerine odaklanamadıkları izlenimini ortaya çıkarmaktadır. Esasen daha önce de altını çizdiğimiz gibi, din hizmetleri de bir sistemdir ve unsurlarının eş güdümlü olmaması birbirini besleyen sorunlara yol açmaktadır. Bize göre bu alanda görülmeye başlanan önemli bir sorun da dini grup ve yapıların ilgili meslek gruplarına yönelik olumsuz propaganda ve müdahalelerinin artmaya başlamasıdır. Bu problem yakın gelecekte önemli bir sorun alanı haline gelecektir.

On birinci bölüm, İbrahim Turan tarafından kaleme alınmıştır ve yaygın din eğitiminde Alevilik kapsamındaki sorunları irdelemektedir (s. 413-444). Bu kapsamda 2014 yılında Alevilerin konuya bakışına dair Amasya ili örnekleminde yapılan bir alan araştırmasının sonuçları irdelenmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre Aleviler; inanç, ibadet, sosyo-kültürel yaşam, siyasi ve hukuki konular gibi başlıklarda bazı sorunlar yaşamaktadır. Bölümün geneline bakıldığında aslında Alevilerin, yaygın din eğitimi kapsamında sunulan hizmetlere tamamen karşı olma gibi bir durumlarının olmadığı; sadece kendi kimliklerinin kendi inandıkları şekilde bu hizmetlerde yer bulması yönünde taleplerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bize göre esasen Türkiye’de Alevilerin tüm alanlardaki talepleri, sadece belirli marjinal Alevi çevrelerin ortaya koyduğu istekler çerçevesinde tartışılmaktadır. Oysa bu bölümden de anlaşılmaktadır ki, Aleviler de homojen bir düşünceye sahip değildir ve yaygın din eğitimini önemsemektedir.

On ikinci bölüm, Bilal Yorulmaz tarafından kaleme alınmıştır ve medyadaki dini faaliyetler ve sorunlarına eğilmektedir (s. 445-480). Aslında bu bö-

lüm günümüz din eğitiminin en önemli sorunu olarak sürekli gündemde tutularak tartışılmak zorundadır. Zira bize göre dünyada kitabi dönemden dijital döneme geçiş tamamlanmış, dijital dönem kendi bireyi olan dijital yerlileri üretmiştir. Yeni dönemin yeni bireyelerine eski dönemin bakış açısı ve yöntemleriyle din eğitimi vermeye çalışmak oldukça yanlış bir uygulamadır. Kitabın bu bölümü, zikredilen nedenden dolayı ayrıca önem arz etmekte ve konuya dair başarılı bir özet profili çizmektedir.

On üçüncü bölüm, Mustafa Öcal tarafından kaleme alınmıştır ve Türkiye'deki tüm din eğitimi faaliyetlerinin geleceğini ele almaktadır (s. 481-517). Bölümde din eğitiminin ülkemizdeki geleceği, örgün eğitim alanlarının tümünde ve yaygın din eğitimi açısından Kuran kursları bağlamında tartışılmaktadır. Türkiye'de din eğitiminin geleceğine ilişkin bir bölüm olarak daha geniş bir değerlendirme içeriği olması gereken bölüm, maalesef bu vazifeyi yeterince ifa edememiştir. Burada yapılan, din eğitiminde niceliksel ihtiyacın fazlasıyla karşılandığı; artık niteliksel ilerlemeye odaklanmak gerektiğine dair tespit, bize göre gelecekteki din eğitimi faaliyetlerinin en önemli sorun alanını oluşturmaktadır.

Sonuç olarak bu eser, din eğitimi sahasında ciddi bir boşluğu dolduracak evsaf ve ebatta önemli bir kaynak durumundadır. Eser sadece konuyla ilgili akademik çalışma yapanların değil, örgün ve yaygın din eğitimi sahasında görev alan herkesin bigâne kalamayacağı türden bir boşluğu doldurmaktadır. Eserin bölümleri arasında nispeten önemli sayılabilecek bir uyumun olması ve üslup olarak oldukça yerinde bir anlatım tarzının neredeyse her bölümde benimsenmesi kitabın öne çıkan özellikleridir. Ancak eserin bölümleri arasında görülen kapsam orantısızlığı ve bazı bölümlerin gereğinden fazla ayrıntılı işlenip bazı bölümlerin özet mahiyetinde konusuna yaklaşması kitabın eksik noktalarındadır. Kitabın bir başka eksikliği yukarıda zikrettiğimiz kaynakça konusundaki bölümler arasında ve bölüm içindeki farklı uygulamalardır. Türkiye'de din eğitimi, hem bilim olarak hem de sahadaki konumu itibarıyla yeni bir dönemin eşliğindedir. Bu dönem, Cumhuriyet dönemi din eğitimi tartışmalarının kısır taraflarını uzaklaştıran; vasıflı taraflarından ders çıkararak 21. yüzyıl insanına hitap edecek yeni bir retorik geliştirmek zorundadır. İşte bu eser tümü itibarıyla, adı geçen retorik bir ihtiyaç olduğunu etraflıca tespit etme hususunda oldukça başarılı ve yol göstericidir.